

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2020. – Т. 41. – С. 135-145
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.135-145

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2020. – Volume. 41. – pp. 135-145
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.135-145

УДК 327(5-191.2)

© Наталія Микитчук¹

Близькосхідний вектор у зовнішній політиці країн Центральної Азії

В статті розглянуто міжнародне співробітництво країн Центральної Азії з країнами Близького Сходу. Проаналізовано формування зовнішньої політики центральноазійських країн у пострадянський період. Звертається увага на зіткнення інтересів зовнішніх акторів у боротьбі за сфери впливу в Центральній Азії, що призвело до зростання геополітичного значення регіону. Визначено, що країни Центральної Азії мають різні інтереси та різний рівень розвитку відносин з країнами Близького Сходу. Встановлено, що Казахстан здійснив найбільший порівняно з іншими країнами регіону комплекс заходів з поживлення взаємовигідних відносин, внаслідок чого отримав значний обсяг інвестицій і зріст товарообігу з країнами Близького Сходу. Охарактеризовано особливості сучасної близькосхідної політики Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану. Відзначено, що ці країни не досягли значного прогресу у розвитку міжнародних відносин з Близьким Сходом через відсутність концепції цих відносин, нездатність гарантувати стабільність умов для інвесторів, закритість політичних режимів для зовнішніх механізмів контролю.

Ключові слова: Центральна Азія, Близький Схід, міжнародні відносини, економічне співробітництво, геополітика.

Middle Eastern Vector in External Policies of Central Asian Countries

The article investigates modern connection between Central Asian and Middle Eastern countries. It was defined that geopolitical value of Central Asia is increasing because of rivalry between leading states for increasing of their influence spheres in this region. For leading Middle Eastern countries battle for strengthening of influence in Central Asia is one of the forms of battle for leadership in the Middle East. It was stated that factors of strengthening of cooperation between Central Asia and Middle East are cultural (language and religion) solidarity, search for market to sale energy carriers, striving for diversification of their economy with decreasing their dependence from oil and gas market. Taking into account unwillingness of authoritarian governments of Central Asian countries to allow external involvement into domestic policy, trade-economic and investment relations are main vectors of cooperation. By developing relations with Middle Eastern countries Central Asian countries are striving to decrease their external dependence from China and Russia. It was found out that Kazakhstan wants to become part of Islamic economical community the most from other Central Asian countries. This conclusion was found by stating that Kazakhstan has made the biggest amount of activities to involve investments from Middle Eastern countries. It was stated, that these activities contributed to great increasing of investments from the Middle East that were involved into Kazakhstan's economy. It was defined that relations between other Central Asian and Middle Eastern countries are being complicated because of uncertainty of external policy, secrecy of power, unavailability to provide exact rules for investment and money control. Thus, despite numerous initiatives from ruling elites of Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and other specific projects these countries do not have long-term cooperation strategy with Middle Eastern countries. Perspective direction for researching is more detailed studying of two-sided relations of each of these Central Asian countries with Middle East.

Keywords: Central Asia, The Middle East, International Relations, Economic Cooperation, Geopolitics.

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна. E-mail: mykynat@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-0035-2263>.

Постановка проблеми. Після розпаду СРСР країни Центральної Азії постали перед необхідністю будувати свою внутрішню та зовнішню політику в новій політичній реальності. Протягом століть в цьому регіоні перетиналися інтереси Заходу і Сходу, Європи та Азії, і це, безперечно, справило відчутний вплив на геополітичне значення Центральної Азії. На сьогодні вплив у цьому регіоні прагнуть зміцнити його найближчі сусіди - Китай та Росія. Свої інтереси тут мають також США та Іран. Географічне розташування регіону обумовило його потужний транзитний потенціал, а значні запаси корисних копалин, особливо енергоносіїв, викликають інтерес у держав зі значними інвестиційними можливостями. До таких належать і країни Близького Сходу, які намагаються зміцнити свою присутність у центральноазійських країнах. Саме тому актуальним є дослідження місця близькосхідних країн у сучасній зовнішній політиці держав Центральної Азії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика сучасних міжнародних зв'язків країн Центральної Азії та Близького Сходу в українській науці міжнародного права ще тільки починає формуватися. Окремі праці з цього питання належать А. Карамян, О. Мощенко. Натомість за кордоном ця тематика вже входить до кола широко досліджуваних наукових проблем. Загальні аспекти відносин країн Центральної Азії з країнами Близького Сходу досліджували А. Бор, А. Джекшенкулов, Є. Іонова, М. Ларюель, Є. Савічева та М. Шаар, Л. Анческі, Р. Катлер, Т. Карасік, А. Іссалієва та інші, Т. Кашгарі, Н. Кох, Р. Маммадов, Д. Пратт, Д. Юсер. Разом з тим, окремі процеси останніх років у відносинах центральноазійських та близькосхідних країн ще не отримали належного висвітлення у працях українських та закордонних дослідників.

Мета статті – проаналізувати особливості сучасних міжнародних зв'язків країн Центральної Азії з країнами Близького Сходу, визначити перспективи їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня політика країн Центральної Азії значною мірою формувалася під впливом історичного досвіду існування регіону як транзитного коридору між країнами Азії та Європи. У 1990-х рр. держави Центральної Азії змушені були здійснювати політику багатовекторності, щоб знайти ресурси для підтримки власних економік. Водночас багатовекторність виявилася досить успішною стратегією, на ній базується зовнішня політика центральноазійських країн². Як стверджує Н. Мхитарян, на розвиток сучасних міжнародних зв'язків країн Центральної Азії впливають такі процеси, як традиціоналізація (повернення чи відродження дорадянських історико-культурних традицій); периферізація (включення у світовий розподіл праці як джерела сировини, залежність від світового ринку та особливо від іноземного капіталу) та глобалізація (залучення у структуру глобальної спільноти)³.

З часом, як підкреслює А. Джекшенкулов, все більш істотною стає різниця між індивідуальними національними інтересами кожної з країн Центральної Азії. Це значно ускладнює процес внутрішньорегіональної інтеграції, необхідної для вирішення таких питань, як проблеми водопостачання, розширення наркотрафіку, рух радикальних ісламістських угруповань тощо⁴. Останнім часом, на думку І. Волошенко, Центральна Азія стала регіоном, де перетинаються геополітичні та економічні інтереси провідних світових акторів, а також відкривається шлях до низки стратегічно важливих регіонів Євразії. Існує висока ймовірність, що події в державах Центральної Азії істотно впливатимуть на баланс сил не лише на регіональному рівні, але й на всьому євразійському континенті⁵. Це зумовлює зростання геополітичного значення Центральної Азії.

² Фасхутдинов, Г. (2015), *Многовекторность внешней политики: феномен Центральной Азии* [online] Deutsche Welle. Доступно по адресу: <https://p.dw.com/p/1Gn9a> [Дата обращения 10.02.2020].

³ Мхитарян Н. І. (2016), *Традиціоналізм і модернізація в Центральній Азії: державний прогрес в умовах орієнтації на глобальні сили сучасності (на прикладі Казахстану)*, В: *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світової системи: збірник наукових праць*, НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету, с. 248-249.

⁴ Джекшенкулов, А. Д. (2015), *Внешняя политика стран Центральной Азии* [online] Вестник КРСУ, Том 15, № 12, с. 80. Доступно по адресу: <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2015/v12/a20.pdf> [Дата обращения 28.01.2020].

⁵ Волошенко, І. О. (2016). Дослідження безпекової політики пострадянських держав Центральної Азії в українській та зарубіжній політології міжнародних відносин. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні*

Р. Маммадов звертає увагу на інтерес провідних держав до розширення своїх сфер впливу саме в цьому регіоні. Зокрема, Китай прагне залучити держави Центральної Азії до свого проєкту глобалізації «Один пояс, один шлях», а Російська Федерація через свої трубопроводи доставляє енергоносії з Центральної Азії (зокрема, з Казахстану) до кінцевих споживачів на Заході або в Китаї⁶. Власну політику щодо Центральної Азії вибудовує і США, чий інтерес в цьому регіоні зумовлені, на думку С. Даниленка, сусідством з Російською Федерацією, Китаєм, Іраном, Афганістаном та Азербайджаном і зосереджуються переважно на видобутку енергоносіїв, будівництві транзитних трубопроводів та військовій співпраці⁷.

Історичні та культурні зв'язки країн Центральної Азії з Близькосхідним регіоном зумовлюють поглиблення їхніх відносин, незважаючи на деякі відмінності у соціально-економічному становищі. Як зазначає британський політолог Д. Пратт, регіони Близького Сходу та Центральної Азії об'єднують такі чинники, як багаті природні ресурси та поклади енергоносіїв, прагнення диверсифікувати свою економіку, зменшуючи її залежність від ринку нафти та газу тощо. В обох регіонах потужні позиції посідає сунітський іслам, а правлячі режими є переважно авторитарними. Заможні країни Перської затоки бачать у Казахстані та Туркменістані значні інвестиційні можливості в галузях сільського господарства та виробництва. Водночас, країни Центральної Азії, які не мають значної кількості ресурсів, покладаються на зовнішні інвестиції для стимулювання розвитку національної економіки⁸.

Культурно-мовні зв'язки об'єднують Казахстан, Киргизстан, Туркменістан, Узбекистан із Туреччиною у межах Міжнародної організації тюркської культури TÜRKSOY, а Таджикистан тяжіє до Ірану⁹. Також країни Центральної Азії взаємодіють з близькосхідними країнами у рамках Організації Ісламської Співпраці (ОІС, до 2011 р. Організація «Ісламська Конференція»). Країни Близького Сходу поступово займають все більш активну позицію у питанні налагодження відносин з центральноазійськими державами.

Підкреслення належності до ісламського світу для центральноазійських держав, на думку М. Ларюель, є одним з засобів зміцнення ідентичності та впливу на міжнародній арені. При цьому відбувається поєднання двох суперечливих тенденцій: з одного боку, країни Центральної Азії всіляко підкреслюють власну мусульманську ідентичність, проголошуючи належність до ОІС та підтримку ісламської освіти і ритуалів. З іншого боку, влада центральноазійських країн прагне придушувати будь-які напрями ісламу, що сприйматимуться нею як загроза існуючому режиму та світському характеру держави¹⁰.

Економічні зв'язки між країнами Близького Сходу та Центральної Азії встановлювалися ще на початку 1990-х рр., в останні роки вони зазнали інтенсивного розвитку, що, на думку дослідників, пов'язане з глобальними геополітичними та економічними змінами. Зокрема, близькосхідні держави прагнуть економічно закріпитися в Центральній Азії на противагу Китаю та Росії, які інвестують у Центральну Азію для забезпечення власних політичних інтересів¹¹. Також, як зазначає американський дослідник Т. Карасік, розширення зв'язків між країнами Цен-

науки». № 12. Доступне за адресою: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2960/2650 [Дата звернення 28.01.2020].

⁶ Mammadov, R. (2019). *The UAE leads Gulf outreach to Central Asia* [online] Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/uae-leads-gulf-outreach-central-asia> [Accessed 27.01.2020].

⁷ Даниленко, С. І., Гальона, О. Я. (2017). Геополітичні акценти зовнішньої політики США в Центральній Азії, *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. № 1. С. 22.

⁸ Pratt, D. (2019). *The Geopolitical Implications of Expanding Ties Between the Gulf and Central Asia* [online] Global Security Review. Available at: <https://globalsecurityreview.com/relationship-gulf-cooperation-council-central-asia/> [Accessed 27.01.2020]

⁹ Ларюель, М. (2013), *Внешняя политика и идентичность центральноазиатских государств* [online] Pro et Contra, Том 17, № 1-2, январь-апрель, с. 10. Доступно по адресу: https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_58_all.pdf [Дата обращения 10.02.2020].

¹⁰ Там само.

¹¹ Pratt, D. (2019). *Op. cit.*

тральної Азії та Перської затоки є наслідком прагнення арабських держав диверсифікувати свої інвестиції за межами США та Європи¹².

Провідною державою Центральної Азії вважається Казахстан. Він розташований на перехресті Європи та Азії, має транзитний потенціал і значні запаси природних ресурсів, є на першому місці серед держав Центральної Азії за рейтингом індексу людського потенціалу (індекс тривалості життя, індекс освіти, індекс ВВП)¹³. Казахстан спрямовує зусилля на розширення своєї зовнішньої торгівлі та завоювання ключового місця у геополітичній конфігурації, що складається як в регіоні, так і поза ним. Виступаючи об'єктом інтересу глобальних та регіональних гравців, Казахстан водночас шукає вигідного партнерства для отримання іноземних фінансових та технологічних інвестицій, за допомогою яких прагне вирішувати свої внутрішні економічні проблеми¹⁴. Крім цього, розвиваючи співпрацю з близькосхідними державами, Казахстан прагне створити альтернативу відносинам з сусідніми Китаєм та Росією¹⁵.

Серед держав Центральної Азії Казахстан є країною з найбільшим обсягом інвестицій від країн Близького Сходу. Зокрема, масштабні спільні проекти у сфері шляхів сполучення і портів, розробки покладів вугілля та газу, хімічної промисловості Казахстан розвиває з Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ)¹⁶. Домовленостей щодо співпраці в податковій сфері досягнуто з Саудівською Аравією. Крім цього в Казахстані тривалий час працює саудівська інвестиційна компанія. Саудівська Аравія також виявляє інтерес до експорту аграрної продукції з Казахстану¹⁷. З 2019 р. прямі рейси до Казахстану здійснює катарська авіакомпанія «Qatar Airways», користуючись пільгами, яких не мають навіть місцеві перевізники¹⁸.

Розвиток економічних відносин Казахстану з країнами Близького Сходу має позитивну динаміку завдяки створенню спеціальних інституцій. Зокрема, у 2018 р. було відкрито Міжнародний фінансовий центр Астани, створений за зразком Міжнародного фінансового центру в Дубаї та фінансового центру «Global Market» в Абу-Дабі (ОАЕ). На відкритті був присутній наслідний принц Абу-Дабі Мохаммед бен Заїд Аль Нахайян. Щоб залучити арабських інвесторів, у Казахстані для них запровадили безвізовий в'їзд, значні податкові пільги до 2066 р., міжнародний арбітраж за англійською системою загального права, заходи підтримки ісламського банкінгу тощо. Казахстан став першою на теренах колишнього СРСР державою, де ісламське фінансування отримало повне законодавче забезпечення у 2010 р.¹⁹ Наслідком всіх цих заходів стало рекордне зростання прямих іноземних інвестицій у ключові сектори економіки Казахстану – енергетику та інфраструктуру. Основними інвесторами стали ОАЕ, Саудівська Аравія, Бахрейн²⁰.

Серед близькосхідних держав-партнерів Киргизстану головними є Туреччина, Саудівська Аравія та Іран. Туреччина надає політичну підтримку Киргизстану, оскільки киргизька політична система залишається не надто стабільною. Проте ця підтримка не настільки глибока,

¹² Karasik, T. (2019), *Arab Gulf states expand investment in Central Asia* [online] United Press International. Available at: https://www.upi.com/Top_News/Voices/2019/11/21/Arab-Gulf-states-expand-investment-in-Central-Asia/5251574341117/ [Accessed 01.02.2020].

¹³ Левик Б. (2014). Геополітика нових незалежних держав Центральної Азії в пострадянський період. *Схід*. № 2. С. 87.

¹⁴ Issaliyeva, A., Ospanova, A., Alibekuly, A. (2018). Kazakhstan and GCC: Islamic component in joint collaboration. *Opción*, [online] Volume 34(85-2). Available at: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/310/31057290009/html/index.html> [Accessed 31.01.2020].

¹⁵ Cutler, Robert M., Karasik, T. (2011). *The GCC And Kazakhstan: Security, Energy And Economics – Analysis* [online] Eurasia Review. Available at: <https://www.eurasiareview.com/24082011-the-gcc-and-kazakhstan-security-energy-and-economics-analysis/> [Accessed 01.02.2020].

¹⁶ Mammadov, R. (2019). *The UAE leads Gulf outreach to Central Asia* [online] Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/uae-leads-gulf-outreach-central-asia> [Accessed 27.01.2020].

¹⁷ Cutler, Robert M., Karasik, T. (2011). *Op. cit.*

¹⁸ Casey, David. (2020), *Qatar to launch first Kazakhstan routes* [online] Available at: <https://www.routesonline.com/news/29/breaking-news/288763/qatar-to-launch-first-kazakhstan-routes/> [Accessed 01.02.2020].

¹⁹ Ионова Е. (2011), Страны Центральной Азии и арабский мир. *Россия и новые государства Евразии*, № 1, с. 85. Доступно по адресу: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2011_01/EION_strany.pdf [Дата обращения 12.02.2020].

²⁰ Karasik, T. (2019), *Op. cit.*

щоб трансформуватися у конкретні спільні проекти, чи то з політичної інтеграції, чи то в економічній сфері. Незважаючи на взаємні візити очільників держав та окремі інвестиційні ініціативи, Киргизстан не займає значного місця у зовнішній політиці Туреччини. Окремі дослідники вважають причиною такого становища те, що Киргизстан не демонструє стратегічного бачення своїх відносин з Туреччиною²¹. Відсутність усвідомлення киргизським керівництвом специфіки зовнішньої політики щодо арабських держав, низька дипломатична активність, а також незахищеність іноземних інвестицій в умовах політичної нестабільності вказуються дослідниками як чинники досить прохолодного ставлення Саудівської Аравії та інших арабських країн до ініціатив Киргизстану щодо співпраці²². Не повною мірою використаним, на думку експертів, є також потенціал киргизсько-іранських відносин, хоча Іран має в економіці Киргизстану досить помітну присутність, головним чином завдяки власним ініціативам та прагненню зміцнити присутність в Центральній Азії²³. Киргизька влада робить певні кроки, спрямовані на заохочення присутності інвесторів з Близького Сходу, зокрема, Киргизстан першим у регіоні запровадив спрощений візовий режим для громадян розвинених арабських країн²⁴. Влада Киргизстану ставить завдання диверсифікувати та вивести на новий рівень відносини з країнами Близького Сходу²⁵. Проте, судячи з безсистемності заходів у цьому напрямі та відсутності чітко сформованого бачення концептуальних основ близькосхідної політики, в Киргизстані не зовсім уявляють шляхи виконання цього завдання.

Таджикистан з усіх держав Близького Сходу має найтісніші взаємини з Іраном. Цьому сприяє спорідненість мови та культури цих держав. Саме підтримка Таджикистану, на думку Т. Кашгарі, зумовила прихильне ставлення до Ірану з боку інших країн регіону. Іран, у свою чергу, має значний інтерес до розширення економічної присутності у Центральній Азії²⁶. Натомість відносинами з арабськими державами влада Таджикистану незадоволена, вважаючи, що арабський світ ігнорує пропозиції Таджикистану і недостатньо активно підтримує країну інвестиціями та торговельно-економічною співпрацею²⁷.

Туркменістан у своїй зовнішній політиці послідовно дотримується принципів нейтралітету та неприєднання, тому його зовнішні зв'язки з країнами Близького Сходу зосереджені переважно на пошуку партнерів для економічної співпраці. Пріоритетом розвитку відносин Туркменістану з арабськими країнами є паливно-енергетичний комплекс. Туркменська влада зацікавлена у залученні ресурсів арабських країн до підготовки фахівців, запровадження високих технологій у національну нафтогазову галузь, спільної розробки нафтогазових родовищ, будівництво нафтопереробних та інфраструктурних об'єктів. З метою залучення інвестицій президент Туркменістану Г. Бердимухаммедов з 2007 р. здійснює візити до країн Перської затоки. Проте, як зазначає А. Бор, незважаючи на яскравий піар, Туркменістан, на відміну від Казахстану, майже не здійснює внутрішніх кроків, щоб сприяти інвестиційним надходженням. Туркменська влада послідовно обмежує можливість зовнішніх акторів впливати на внутрішню політику, що викликає в інвесторів підозри щодо цільового використання коштів та гарантій

²¹ Yüceer, Dinara. (2014). *Kyrgyzstan-Turkey Relations: Cooperation in Political and Educational Spheres* [online] Review of European Studies. Vol. 6, No. 3. Available at: https://www.researchgate.net/publication/272801238_Kyrgyzstan-Turkey_Relations_Cooperation_in_Political_and_Educational_Spheres [Accessed 30.01.2020].

²² *Восточный вектор внешней политики Кыргызстана: Азиатско-Тихоокеанский регион и Ближний Восток* (2011) [online] Под общ. ред. канд. полит. наук, Салиева А. Л. Бишкек: Изд-во КРСУ, с. 234. Доступно по адресу: <http://lib.krsu.edu.kg/uploads/files/public/3313.pdf> [Дата обращения 03.02.2020].

²³ Там само.

²⁴ *Кыргызстан упростил визовый режим для резидентов стран Ближнего Востока* (2019) [online] Радио Азаттык (Кыргызская служба Радио Свободная Европа / Радио Свобода). Доступно по адресу: <https://rus.azattyk.org/a/30088752.html> [Дата обращения 12.02.2020].

²⁵ Сулайманова, М. (2018), *Внешняя политика Кыргызстана: Чего достигла страна за 6 месяцев 2018 года* [online] КНИА «Кабар». Доступно по адресу: <http://kabar.kg/news/vneshniaia-politika-kyrgyzstanachego-dostigla-strana-za-6-mesiatcev-2018-goda/> [Дата обращения 12.02.2020].

²⁶ Kashgari, T. (2011). Understanding Iran: Between Central Asia and the Gulf Cooperation Council. *Inquiries Journal / Student Pulse*, [online] Volume 3(4). Available at: <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=505> [Accessed 27.01.2020].

²⁷ *Интервью Президента Таджикистана корреспонденту Аль-Джазире* (2019) [online] Доступно по адресу: <http://www.president.tj/ru/node/21527> [Дата обращения 28.01.2020].

отримання прибутку²⁸. Туркменістан намагається залучити кошти арабських країн до фінансування проекту ТАПІ (Туркменістан-Афганістан-Пакистан-Індія) з постачання туркменського газу до Індії, навіть повідомляється про згоду Кувейта та ОАЕ²⁹. Проте наявність потужних конкурентів цьому проекту – Ірану та Росії – а також тривалі проблеми з його фінансуванням викликають сумніви щодо його успішного завершення у найближчі кілька років.

За офіційними даними зовнішньополітичного відомства Узбекистану країна має досить інтенсивні відносини з такими країнами Близького Сходу, як Єгипет, Ізраїль, Іран, Кувейт, ОАЕ, Оман. Міжнародні зв'язки Узбекистану з ними стосуються головним чином торгівлі, туризму, культури, освіти, охорони здоров'я³⁰. Єдиний великий проект міжнародного співробітництва з Близьким Сходом, у якому взяв участь Узбекистан, – транспортний коридор «Центральна Азія – Перська затока», який було офіційно відкрито у квітні 2016 р. Крім Узбекистану, в проекті від початку брали участь Іран, Оман, Катар та Туркменістан. Згодом Катар вийшов з проекту, натомість долучився Казахстан³¹. Очікувалося, що цей транспортний коридор спростить перевезення вантажів між регіонами, сприятиме створенню робочих місць і покращенню інфраструктури. Проте не вдалося знайти інформацію про його функціонування після відкриття.

У відносинах між країнами Центральної Азії та Близького Сходу сторони не завжди знаходять порозуміння щодо власних ініціатив. Зокрема, керівництво Казахстану, Таджикистану і Туркменістану здійснювало візити до Катару з численними пропозиціями (одна з останніх – щодо інвестування у сільське господарство Казахстану для забезпечення продовольчої безпеки арабських країн (листопад 2019 р.)³². Проте далі надання Катаром гуманітарної допомоги одновірцям та підписання низки меморандумів про співпрацю у сфері культури, туризму, спорту, освіти тощо двосторонні відносини Катару з країнами Центральної Азії не розвинулися. Н. Кох зазначає, що катарські інвестори не вважають інвестиційний клімат в цих державах привабливим та побоюються втратити монополію на постачання газу до Південної та Південно-Східної Азії³³.

Слід також зауважити, що до Центральної Азії поступово переноситься суперництво за розширення сфери впливу між зовнішніми гравцями, а іноді навіть між потенційними лідерами з одного регіону. Так, Іран у Центральній Азії дещо підсилив своє становище після підписання Конвенції про правовий статус Каспійського моря у 2018 р. Разом з тим, Іран тут змушений вести конкурентну боротьбу з Саудівською Аравією та ОАЕ, які намагаються розширити свою присутність в регіоні та не допустити зростання впливу Ірану³⁴.

За розширення впливу у Центральній Азії з Іраном конкурує також Туреччина. За її підтримки в країнах регіону засновано низку навчальних закладів, програма навчання в яких

²⁸ Бор, А. (2016), *Туркменістан: Власть, политика и петро-авторитаризм* [online] London: The Royal Institute of International Affairs Chatham House, с. 6. Доступно по адресу: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-03-08-turkmenistan-bohr-russian-summary.pdf> [Дата обращения 28.01.2020].

²⁹ Халанчук В. (2018), *Зовнішньополітичний порядок денний у регіоні Центральної Азії та стратегії для України : Аналітична записка* [online] Центр міжнародних досліджень Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС України. Доступне за адресою: http://da.mfa.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/Veresen_2018_V.Halanchuk.pdf [Дата звернення 27.01.2020].

³⁰ *Сотрудничество Республики Узбекистан со странами Среднего, Ближнего Востока и Африки* [online] Министерство иностранных дел Республики Узбекистан. Доступно по адресу: <https://mfa.uz/ru/cooperation/countries/59/> [Дата обращения 10.02.2020].

³¹ *Соглашение о коридоре «Центральная Азия-Персидский залив» вступило в силу* (2016) [online] Агентство новостей «Podrobno.uz». Доступно по адресу: <https://podrobno.uz/cat/politic/soglashenie-o-koridore-tsentralnaya-aziya-persidskiy-zaliv-vstupilo-v-silu/> [Дата обращения 12.02.2020].

³² Alagos, P. (2019). *Kazakhstan offers support for Qatar food security goals*. [online] Gulf Times. Available at: <https://m.gulf-times.com/story/648569/Kazakhstan-offers-support-for-Qatar-food-security-goals> [Accessed 03.02.2020].

³³ Koch, N. (2017). *Qatar and Central Asia: What's at Stake in Tajikistan, Turkmenistan, and Kazakhstan?* *PONARS Eurasia Policy Memo*, [online] No. 484. Available at: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepr484_Koch_Memo_Sept2017.pdf [Accessed 30.01.2020].

³⁴ Pratt, D. (2019). *Op. cit.*

базується на ідеології пантюркізму та поміркованого політичного ісламу³⁵. Водночас Туреччина та Іран мають взаємовигідні партнерські стосунки, обумовлені перспективою здійснення довгострокових спільних проектів у сфері транспортування енергоносіїв з Казахстану і Туркменістану до Європи³⁶.

З одного боку, розширення впливу близькосхідних держав в Центральній Азії дозволяє зменшити залежність регіону від Китаю та Росії та сприяти інтеграції країн регіону у світові ринки. З іншого боку, окремі держави Близького Сходу мають партнерські відносини з Китаєм та Росією, що змусить шукати порозуміння і компроміси під час поділу сфер впливу у Центральній Азії³⁷. Крім цього, існує ймовірність перетворення Центральної Азії у зону суперництва між країнами Перської затоки та Іраном, що вже довго триває на Близькому Сході³⁸.

Висновки. Здійснений огляд дозволяє зробити наступні висновки. Регіон Центральної Азії об'єднує країни, які мають між собою багато спірних питань. Це впливає на їхню зовнішню політику в цілому, і на відносини з країнами Близького Сходу в тому числі. Дипломатичні відносини центральноазійських країн з країнами Близького Сходу були встановлені протягом 1990-х рр. Влада країн Центральної Азії віддає перевагу налагодженню двостороннього економічного співробітництва з Близьким Сходом, що дасть змогу підтримувати існуючі режими та суттєво зменшить ризики зовнішнього втручання у внутрішню політику.

Оскільки кожна центральноазійська держава у відносинах з Близьким Сходом виступає самостійно і керується виключно власними інтересами, то і рівень розвитку цих відносин, відповідно, різний. Найактивнішу близькосхідну політику наразі проводить Казахстан. Маючи достатні внутрішні ресурси, створивши комплексну правову базу для розвитку економічних відносин з країнами Близького Сходу, Казахстан стрімко нарощує обсяги отриманих інвестицій та бере участь у низці спільних проектів у галузі енергетики та інфраструктури. Інші держави Центральної Азії наразі перебувають ще на стадії підписання меморандумів та створення спільних комісій. З розвинених країн Близького Сходу інвестори не дуже прагнуть вкладати сюди значні кошти, оскільки не вбачають спроможність національної влади гарантувати прозорі правила гри. Тим не менш, в усіх країнах регіону є підприємства чи об'єкти, створені повністю або частково за гроші близькосхідних інвесторів.

Країни Центральної Азії демонструють зацікавленість у партнерстві з державами Близького Сходу ще й тому, що це дозволить їм диверсифікувати зовнішню політику і позбутися тиску з боку сусідніх Китаю та Росії. Водночас, відносини близькосхідних держав з Китаєм та Росією, а також внутрішньорегіональне суперництво на Близькому Сході зумовлюють певні ускладнення геополітичної ситуації в Центральній Азії та перетворення її на арену боротьби за розширення сфер впливу, в якій центральноазійським країнам відведена роль об'єктів.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки в українській науці взаємовідносини Центральної Азії та Близького Сходу тільки формуються як наукова проблема, існує широке коло питань, які ще чекають дослідження. На думку окремих дослідників, перспективними напрямами співробітництва країн Центральної Азії з державами Близького Сходу є впровадження арабського досвіду диверсифікації економіки, а також проекти з атомної та відновлюваної енергетики³⁹. Також поки що поза увагою залишається питання взаємодії країн Центральної Азії з Ізраїлем, та багато інших питань. Очікується, що найближчим часом буде принаймні започатковане їхнє системне фахове дослідження.

³⁵ Карамян, А. А. (2012). Зростання впливу Туреччини в країнах Середньої Азії після холодної війни. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. № 1013. С. 175.

³⁶ Мощенко О. М. (2014). Взаємовідносини Туреччини та Ірану в контексті боротьби за регіональне лідерство. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. Вип. 11. С. 163.

³⁷ Mammadov, R. (2019). *The UAE leads Gulf outreach to Central Asia* [online] Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/uae-leads-gulf-outreach-central-asia> [Accessed 27.01.2020].

³⁸ Pratt, D. (2019). *Op. cit.*

³⁹ Anceschi, L. (2019). *Gulf - Central Asia Relations: Beyond the Impasse : Potential for Energy and Infrastructure Cooperation* [online]. Abu Dhabi: Emirates Diplomatic Academy. P. 7. Available at: https://eda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight_gulf-central-asia_en.pdf?sfvrsn=2 [Accessed 31.01.2020].

Список джерел

1. Бор, А. (2016), *Туркменистан: Власть, политика и петро-авторитаризм* [online] London: The Royal Institute of International Affairs Chatham House, 11 с. Доступно по адресу: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-03-08-turkmenistan-bohr-russian-summary.pdf> [Дата обращения 28.01.2020].
2. Волошенко, І. О. (2016), *Дослідження безпекової політики пострадянських держав Центральної Азії в українській та зарубіжній політології міжнародних відносин* [online] Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». № 12. Доступне за адресою: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2960/2650 [Дата звернення 28.01.2020].
3. *Восточный вектор внешней политики Кыргызстана: Азиатско-Тихоокеанский регион и Ближний Восток* (2011) [online] Под общ. ред. канд. полит. наук, Салиева А. Л. Бишкек: Изд-во КРСУ, 364 с. Доступно по адресу: <http://lib.krsu.edu.kg/uploads/files/public/3313.pdf> [Дата обращения 03.02.2020].
4. Даниленко, С. І., Гальона, О. Я. (2017), Геополітичні акценти зовнішньої політики США в Центральній Азії, *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. № 1. С. 20-25.
5. Джекшенкулов, А. Д. (2015), *Внешняя политика стран Центральной Азии* [online] Вестник КРСУ, Том 15, № 12, с. 79-84. Доступно по адресу: <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2015/v12/a20.pdf> [Дата обращения 28.01.2020].
6. *Интервью Президента Таджикистана корреспонденту Аль-Джазиры* (2019) [online] Доступно по адресу: <http://www.president.tj/ru/node/21527> [Дата обращения 28.01.2020].
7. Ионова Е. (2011), Страны Центральной Азии и арабский мир. *Россия и новые государства Евразии*, № 1, с. 81-86. Доступно по адресу: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2011_01/EION_strany.pdf [Дата обращения 12.02.2020].
8. Карамян, А. А. (2012), Зростання впливу Туреччини в країнах Середньої Азії після холодної війни. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*, № 1013, с. 170-176.
9. *Кыргызстан упростил визовый режим для резидентов стран Ближнего Востока* (2019) [online] Радио Азаттык (Кыргызская служба Радио Свободная Европа / Радио Свобода). Доступно по адресу: <https://rus.azattyk.org/a/30088752.html> [Дата обращения 12.02.2020].
10. Ларюэль, М. (2013), *Внешняя политика и идентичность центральноазиатских государств* [online] Pro et Contra, Том 17, № 1-2, январь-апрель, с. 6-20. Доступно по адресу: https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_58_all.pdf [Дата обращения 10.02.2020].
11. Левик Б. (2014), Геополітика нових незалежних держав Центральної Азії в пострадянський період. *Схід*. № 2, с. 85-91.
12. Мощенко О. М. (2014), Взаємовідносини Туреччини та Ірану в контексті боротьби за регіональне лідерство. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. Вип. 11, с. 160-169.
13. Мхитарян Н. І. (2016), Традиціоналізм і модернізація в Центральній Азії: державний прогрес в умовах орієнтації на глобальні сили сучасності (на прикладі Казахстану), В: *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць*, НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету, с. 247-270.
14. Савичева, Е. М., Шаар, М. О. (2014), Отношения арабских стран Персидского залива с центрально-азиатскими государствами СНГ [online] *Вестник РУДН. Серія: Международные отношения*. № 4. Доступно по адресу: <https://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-arabskih-stran-persidskogo-zaliva-s-tsentralno-aziatskimi-gosudarstvami-sng> [Дата обращения 09.02.2020].0).
15. *Соглашение о коридоре «Центральная Азия-Персидский залив» вступило в силу* (2016) [online] Агентство новостей «Podrobno.uz». Доступно по адресу: <https://podrobno.uz/cat/politic/soglashenie-o-koridore-tsentralnaya-aziya-persidskiy-zaliv-vstupilo-v-silu/> [Дата обращения 12.02.2020].
16. *Сотрудничество Республики Узбекистан со странами Среднего, Ближнего Востока и Африки* [online] Министерство иностранных дел Республики Узбекистан. Доступно по адресу: <https://mfa.uz/ru/cooperation/countries/59/> [Дата обращения 10.02.2020].
17. Сулайманова, М. (2018), *Внешняя политика Кыргызстана: Чего достигла страна за 6*

месяцев 2018 года [online] КНИА «Кабар». Доступно по адресу: <http://kabar.kg/news/vneshniaia-politika-kyrgyzstana-chego-dostigla-strana-za-6-mesiatcev-2018-goda/> [Дата обращения 12.02.2020].

18. Фасхутдинов, Г. (2015), *Многовекторность внешней политики: феномен Центральной Азии* [online] Deutsche Welle. Доступно по адресу: <https://p.dw.com/p/1Gn9a> [Дата обращения 10.02.2020].

19. Халанчук В. (2018), *Зовнішньополітичний порядок денний у регіоні Центральної Азії та стратегії для України : Аналітична записка* [online] Центр міжнародних досліджень Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС України. Доступне за адресою: http://da.mfa.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/Veresen_2018_V.Halanchuk.pdf [Дата звернення 27.01.2020].

20. Alagos, P. (2019), *Kazakhstan offers support for Qatar food security goals*. [online] Gulf Times. Available at: <https://m.gulf-times.com/story/648569/Kazakhstan-offers-support-for-Qatar-food-security-goals> [Accessed 03.02.2020].

21. Anceschi, L. (2019), *Gulf - Central Asia Relations: Beyond the Impasse : Potential for Energy and Infrastructure Cooperation* [online] Abu Dhabi: Emirates Diplomatic Academy. Available at: https://eda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight_gulf-central-asia_en.pdf?sfvrsn=2 [Accessed 31.01.2020].

22. Casey, David. (2020), *Qatar to launch first Kazakhstan routes* [online] Available at: <https://www.routesonline.com/news/29/breaking-news/288763/qatar-to-launch-first-kazakhstan-routes/> [Accessed 01.02.2020].

23. Cutler, Robert M., Karasik, T. (2011), *The GCC And Kazakhstan: Security, Energy And Economics – Analysis* [online] Eurasia Review. Available at: <https://www.eurasiareview.com/24082011-the-gcc-and-kazakhstan-security-energy-and-economics-analysis/> [Accessed 01.02.2020].

24. Issaliyeva, A., Ospanova, A., Alibekuly, A. (2018), Kazakhstan and GCC: Islamic component in joint collaboration. *Opción*, [online] Volume 34(85-2). Available at: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/310/31057290009/html/index.html> [Accessed 31.01.2020].

25. Karasik, T. (2019), *Arab Gulf states expand investment in Central Asia* [online] United Press International. Available at: https://www.upi.com/Top_News/Voices/2019/11/21/Arab-Gulf-states-expand-investment-in-Central-Asia/525157434117/ [Accessed 01.02.2020].

26. Kashgari, T. (2011), Understanding Iran: Between Central Asia and the Gulf Cooperation Council. *Inquiries Journal / Student Pulse*, [online] Volume 3(4). Available at: <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=505> [Accessed 27.01.2020].

27. Koch, N. (2017), Qatar and Central Asia: What's at Stake in Tajikistan, Turkmenistan, and Kazakhstan? *PONARS Eurasia Policy Memo*, [online] No. 484. Available at: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Peprm484_Koch_Memo_Sept2017.pdf [Accessed 30.01.2020].

28. Mammadov, R. (2019), *The UAE leads Gulf outreach to Central Asia* [online] Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/uae-leads-gulf-outreach-central-asia> [Accessed 27.01.2020].

29. Pratt, D. (2019), *The Geopolitical Implications of Expanding Ties Between the Gulf and Central Asia* [online] Global Security Review. Available at: <https://globalsecurityreview.com/relationship-gulf-cooperation-council-central-asia/> [Accessed 27.01.2020].

30. Yüceer, Dinara. (2014). *Kyrgyzstan-Turkey Relations: Cooperation in Political and Educational Spheres* [online] Review of European Studies. Vol. 6, No. 3. Available at: https://www.researchgate.net/publication/272801238_Kyrgyzstan-Turkey_Relations_Cooperation_in_Political_and_Educational_Spheres [Accessed 30.01.2020].

References

1. Bor, A. (2016), *Turkmenistan: Vlast, politika i petro-avtoritarizm* [online] London: The Royal Institute of International Affairs Chatham House, 11 s. Dostupno po adresu: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-03-08-turkmenistan-bohr-russian-summary.pdf> [Data obrashheniya 28.01.2020].
2. Voloshenko, I. O. (2016), *Doslidzhennya bezpekovoyi polityky postradyanskykh derzhav Centralnoi Azii v ukrayinskij ta zarubizhnij politologii mizhnarodnykh vidnosyn* [online] Mizhnarodni vidnosyny. Seriya «Politychni nauky». № 12. Dostupne za adresoyu: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2960/2650 [Data zvernennya 28.01.2020].
3. *Vostochnyj vektor vneshnej politiki Kyrgyzstana: Aziatsko-Tikhookeanskij region i Blizhnij Vostok* (2011) [online] Pod obshh. red. kand. polit. nauk, Salieva A. L. Bishkek: Izd-vo KRSU, 364 s. Dostupno po adresu: <http://lib.krsu.edu.kg/uploads/files/public/3313.pdf> [Data obrashheniya 03.02.2020].
4. Danylenko, S. I., Galyona, O. Ya. (2017), Geopolitychni akcenty zovnishnyoi polityky SShA v Centralnij Azii, *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*. № 1. S. 20-25.
5. Dzhekshenkulov, A. D. (2015), *Vneshnyaya politika stran Centralnoj Azii* [online] Vestnik KRSU, Tom 15, № 12, s. 79-84. Dostupno po adresu: <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2015/v12/a20.pdf> [Data obrashheniya 28.01.2020].
6. *Intervyu Prezidenta Tadzhikistana korrespondentu Al-Dzhaziry* (2019) [online] Dostupno po adresu: <http://www.president.tj/ru/node/21527> [Data obrashheniya 28.01.2020].
7. Ionova E. (2011), *Strany Centralnoj Azii i arabskij mir* [online] Rossiya i novyye gosudarstva Evrazii, № 1, s. 81-86. Dostupno po adresu: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2011_01/EION_strany.pdf [Data obrashheniya 12.02.2020].
8. Karamyan, A. A. (2012), Zrostannya vplyvu Turechchyny v krayinakh Serednoyi Azii pislya kholodnoyi vijny. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina. Seriya «Pytannya politologii»*, № 1013, s. 170-176.
9. *Kyrgyzstan uprostit vizovyy rezhim dlya rezidentov stran Blizhnego Vostoka* (2019) [online] Radio Azattyk (Kyrgyzskaya sluzhba Radio Svobodnaya Evropa / Radio Svoboda). Dostupno po adresu: <https://rus.azattyk.org/a/30088752.html> [Data obrashheniya 12.02.2020].
10. Laryuel, M. (2013), *Vneshnyaya politika i identichnost centralnoaziatskikh gosudarstv* [online] Pro et Contra, Tom 17, № 1-2, yanvar-aprel, s. 6-20. Dostupno po adresu: https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_58_all.pdf [Data obrashheniya 10.02.2020].
11. Levyk B. (2014), Geopolityka novykh nezaleznykh derzhav Centralnoyi Azii v postradyanskyj period. *Skhid*. № 2, s. 85-91.
12. Moshchenko O. M. (2014), Vzayemovidnosyny Turechchyny ta Iranu v konteksti borot`by za regionalne liderstvo. *Visnyk Mariupolskogo derzhavnogo universytetu. Seriya: Istorija. Politologiya*. Vyp. 11, s. 160-169.
13. Mkhitaryan N. I. (2016), Tradycionalizm i modernizaciya v Centralnij Azii: derzhavnyj progres v umovakh orientacii na globalni syly suchasnosti (na prykladi Kazakhstanu), V: *Istorychnyj rozvytok globalnoyi peryferii yak chynnyk transformacii suchasnoyi svitosystemy: zbirnyk naukovykh prac`*, NAN Ukrainy, DU «Instytut vsesvitnoyi istorii NAN Ukrainy». Instytut Konfuciya Kyivskogo nacionalnogo lingvistychnogo universytetu, s. 247-270.
14. Savycheva, E. M., Shaar, M. O. (2014), *Otnosheniya arabskikh stran Persidskogo zaliva s centralno-aziatskimi gosudarstvami SNG* [online] Vestnik RUDN. Seriya: Mezhdunarodnyye otnosheniya. № 4. Dostupno po adresu: <https://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-arabskih-stran-persidskogo-zaliva-s-tsentralno-aziatskimi-gosudarstvami-sng> [Data obrashheniya 09.02.2020].
15. *Soglasheniye o koridore «Centralnaya Azia-Persidskij zaliv» vstupilo v silu* (2016) [online] Agentstvo novostej «Podrobno.uz». Dostupno po adresu: <https://podrobno.uz/cat/politic/soglasheniye-o-koridore-tsentralnaya-aziya-persidskiy-zaliv-vstupilo-v-silu/> [Data obrashheniya 12.02.2020].
16. *Sotrudnichestvo Respubliki Uzbekistan so stranami Srednego, Blizhnego Vostoka i Afriki* [online] Ministerstvo inostrannykh del Respubliki Uzbekistan. Dostupno po adresu: <https://mfa.uz/ru/cooperation/countries/59/> [Data obrashheniya 10.02.2020].
17. Sulajmanova, M. (2018), *Vneshnyaya politika Kyrgyzstana: Chego dostigla strana za 6 mesyacev 2018 goda* [online] KNIA «Kabar». Dostupno po adresu: <http://kabar.kg/news/vneshniaia->

politika-kyrgyzstana-chego-dostigla-strana-za-6-mesiatcev-2018-goda/ [Data obrashheniya 12.02.2020].

18. Faskhutdinov, G. (2015), *Mnogovektornost vneshnej politiki: fenomen Centralnoj Azii* [online] Deutsche Welle. Dostupno po adresu: <https://p.dw.com/p/1Gn9a> [Data obrashheniya 10.02.2020].

19. Khalanchuk V. (2018), *Zovnishnyopolitychnyj poryadok dennij u regioni Centralnoyi Azii ta strategii dlya Ukrainy : Analitychna zapyska* [online] Centr mizhnarodnykh doslidzhen Dyplomatychnoji akademii Ukrainy imeni Gennadiya Udovenka pry MZS Ukrainy. Dostupne za adresoyu: http://da.mfa.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/Veresen_2018_V.Halanchuk.pdf [Data zvernennya 27.01.2020].

20. Alagos, P. (2019), *Kazakhstan offers support for Qatar food security goals*. [online] Gulf Times. Available at: <https://m.gulf-times.com/story/648569/Kazakhstan-offers-support-for-Qatar-food-security-goals> [Accessed 03.02.2020].

21. Anceschi, L. (2019), *Gulf - Central Asia Relations: Beyond the Impasse : Potential for Energy and Infrastructure Cooperation* [online] Abu Dhabi: Emirates Diplomatic Academy. Available at: https://eda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight_gulf-central-asia_en.pdf?sfvrsn=2 [Accessed 31.01.2020].

22. Casey, David. (2020), *Qatar to launch first Kazakhstan routes* [online] Available at: <https://www.routesonline.com/news/29/breaking-news/288763/qatar-to-launch-first-kazakhstan-routes/> [Accessed 01.02.2020].

23. Cutler, Robert M., Karasik, T. (2011), *The GCC And Kazakhstan: Security, Energy And Economics – Analysis* [online] Eurasia Review. Available at: <https://www.eurasiareview.com/24082011-the-gcc-and-kazakhstan-security-energy-and-economics-analysis/> [Accessed 01.02.2020].

24. Issaliyeva, A., Ospanova, A., Alibekuly, A. (2018), Kazakhstan and GCC: Islamic component in joint collaboration. *Opción* [online] Volume 34(85-2). Available at: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/310/31057290009/html/index.html> [Accessed 31.01.2020].

25. Karasik, T. (2019), *Arab Gulf states expand investment in Central Asia* [online] United Press International. Available at: https://www.upi.com/Top_News/Voices/2019/11/21/Arab-Gulf-states-expand-investment-in-Central-Asia/5251574341117/ [Accessed 01.02.2020].

26. Kashgari, T. (2011), Understanding Iran: Between Central Asia and the Gulf Cooperation Council. *Inquiries Journal / Student Pulse*, [online] Volume 3(4). Available at: <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=505> [Accessed 27.01.2020].

27. Koch, N. (2017), Qatar and Central Asia: What's at Stake in Tajikistan, Turkmenistan, and Kazakhstan? *PONARS Eurasia Policy Memo*, [online] No. 484. Available at: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm484_Koch_Memo_Sept2017.pdf [Accessed 30.01.2020].

28. Mammadov, R. (2019), *The UAE leads Gulf outreach to Central Asia* [online] Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/uae-leads-gulf-outreach-central-asia> [Accessed 27.01.2020].

29. Pratt, D. (2019), *The Geopolitical Implications of Expanding Ties Between the Gulf and Central Asia* [online] Global Security Review. Available at: <https://globalsecurityreview.com/relationship-gulf-cooperation-council-central-asia/> [Accessed 27.01.2020].

30. Yüceer, Dinara. (2014). Kyrgyzstan-Turkey Relations: Cooperation in Political and Educational Spheres [online] *Review of European Studies*. Vol. 6, No. 3. Available at: https://www.researchgate.net/publication/272801238_Kyrgyzstan-Turkey_Relations_Cooperation_in_Political_and_Educational_Spheres [Accessed 30.01.2020].